

زندگینامه زنده‌یاد دکتر محمدرضا مقدم مؤسس و اولین رئیس هیئت‌مدیره انجمن مرتع‌داری ایران

مهدی زهدی*

* پژوهشگر مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور
پست الکترونیک: mezoehdi@yahoo.com

دانشمندان ایرانی

دانشکده کشاورزی دانشگاه تبریز، مهد پرورش تعدادی از اساتید و کارشناسان بنام مرتع‌داری کشور بوده است که از آن جمله می‌توان به آقایان دکتر بهروز ملک‌پور، مهندس حسین موسوی اقدام (مدیرکل و کارشناس اسبق دفتر فنی مرتع)، مرحوم دکتر عزیز جوانشیر و البته مرحوم دکتر محمدرضا مقدم اشاره کرد. دکتر محمدرضا مقدم به واسطه کتاب‌های باارزشی که به رشته تحریر درآورده‌اند و سوابق علمی درخشان، برای تمامی دانش‌آموختگان رشته مهندسی مرتع و آبخیزداری و سایر رشته‌های منابع طبیعی، استادی شناخته‌شده است. دکتر مقدم، پانزدهم خرداد ۱۳۱۹ در شهر تبریز به دنیا آمد. ایشان تحصیلات ابتدایی و دبیرستان را در تبریز گذرانده و در سال ۱۳۳۷ در آزمون ورودی دانشکده کشاورزی دانشگاه تبریز پذیرفته و برای تحصیل در رشته مهندسی کشاورزی وارد این دانشگاه شدند. پس از چهار سال تحصیلات دانشگاهی، در سال ۱۳۴۱ با درجه فوق لیسانس از دانشگاه تبریز فارغ‌التحصیلان‌التحصیل شدند. دکتر محمدرضا مقدم به مدت یک سال نیز در دانشگاه مون‌پلیه فرانسه در رشته اکولوژی تحصیل کرده و موفق به اخذ گواهینامه تحصیلات عالی در اکولوژی (معادل فوق لیسانس) در سال ۱۹۶۳ میلادی مصادف با ۱۳۴۲ شمسی از این دانشگاه شدند. براساس اسناد و سوابق بررسی شده، ایشان بلافاصله پس از فارغ‌التحصیلان‌التحصیلی در سال ۱۹۶۳، در مقطع دکتری دانشگاه مون‌پلیه برای ادامه تحصیل در رشته اکولوژی مرتع مشغول به تحصیل شده و در سال ۱۹۶۸ میلادی مصادف با ۱۳۴۷ شمسی موفق به اخذ درجه دکتری می‌شوند. دکتر مقدم در سال ۱۳۴۳ و هم‌زمان با تحصیل در مقطع دکتری به استخدام وزارت کشاورزی درمی‌آیند. در بدو استخدام در سازمان اصلاح مراتع و تولید نباتات علوفه‌ای که در آن زمان با ریاست مرحوم دکتر جزیره‌ای اداره می‌شد، مشغول می‌شود. به‌نظر می‌رسد هم‌زمان با تحصیل در مقطع دکتری در دانشگاه مون‌پلیه فرانسه به استخدام وزارت کشاورزی نیز درمی‌آیند. ایشان در این مقطع ۷ ساله یعنی از سال ۱۳۴۳ تا ۱۳۵۰ که از وزارت کشاورزی به دانشکده جنگل‌داری (منابع طبیعی کنونی) دانشگاه تهران منتقل می‌شود، در ایستگاه تحقیقات همند آبرسد، ایستگاه تولید بذر کرج و دفتر فنی مرتع فعالیت داشته و

مدتی را به‌عنوان مدرس دروس مربوط به مرتع از جمله اکولوژی مرتع، مرتع‌داری و اصلاح مرتع به آموزشگاه جنگل و مرتع گرگان منتقل می‌شوند. براساس درخواستی که در سال ۱۳۴۹ از طرف دانشگاه تهران به وزارت منابع طبیعی ارسال می‌شود، وزارت منابع طبیعی طی نامه‌ای در مورخه ۱۳۴۹/۱۱/۲۷ موافقت خود را با انتقال ایشان به دانشکده جنگل‌داری دانشگاه تهران اعلام می‌دارد. بنابراین با طی مراحل اداری، ایشان از سال ۱۳۵۰ به‌عنوان استادیار تمام‌وقت گروه احیای مناطق خشک و کوهستانی به استخدام رسمی دانشکده جنگل‌داری دانشگاه تهران درمی‌آیند. مرحوم دکتر محمدرضا مقدم به‌عنوان استاد تمام‌وقت تا تاریخ ۱۳۸۴/۶/۱۵ که به افتخار بازنشستگی نائل می‌شوند در دانشگاه تهران حضور داشتند و با درجه استادی از این دانشگاه بازنشسته شدند. با وجود انتقال به دانشگاه در سال ۱۳۵۰، همواره همکاری بسیار نزدیکی با سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور داشته و تقریباً در تمام جلسات و کارگروه‌های مهم و تخصصی، حتی چند سال پس از بازنشستگی به‌عنوان استاد صاحب‌نظر مرتع‌داری حضور داشتند. ایشان در دانشگاه تهران از ۱۳۵۰ تا ۱۳۵۴ استادیار و از سال ۱۳۵۴ تا ۱۳۶۳ با مرتبه دانشیار مشغول به فعالیت بوده و براساس تأیید و تصویب کمیته منتخب دانشکده منابع طبیعی دانشگاه تهران، در تاریخ ۱۳۶۳/۱۱/۱۷ به مرتبه استادی ارتقا یافتند. مرحوم دکتر محمدرضا مقدم فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی متعددی از جمله راهنمایی پایان‌نامه‌ها، اجرای طرح‌های پژوهشی، تدریس دروس مرتبط با مرتع‌داری، تألیف کتاب‌های بسیار با ارزش، تدوین مقالات علمی، شرکت در سمینارها و کنفرانس‌های بین‌المللی و ملی و هدایت دانشجویان متعدد را برعهده داشتند. دکتر مقدم به زبان‌های فرانسه و انگلیسی تسلط کامل داشته و با توجه به اینکه آذری بودند و سفرهای متعددی به ترکیه داشتند، به زبان ترکی استانبولی نیز مسلط بودند. دکتر مقدم یک بار در تاریخ ۱۳۷۵/۱۱/۲۹ درخواست بازنشستگی می‌دهند ولی با مخالفت گروه مواجه می‌شوند. مجدداً در سال ۸۴ گروه احیای مناطق خشک و کوهستانی دانشکده منابع طبیعی با بازنشستگی ایشان مخالفت می‌کند. این مخالفت در تاریخ ۱۳۸۴/۳/۲۳ به‌صورت مکتوب به رئیس دانشکده منتقل شده و رئیس دانشکده نیز به رئیس پردیس کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه تهران اعلام می‌کند؛ اما به‌رحال حکم بازنشستگی ایشان صادر شده و در تاریخ ۱۳۸۴/۶/۱۵ به افتخار بازنشستگی نائل می‌شوند. دکتر مقدم پس از بازنشستگی، کتاب‌ها، فیلم‌های آموزشی و نشریات شخصی خود را به کتابخانه دانشکده منابع طبیعی دانشگاه تهران اهدا می‌کنند. یکی دیگر از خدمات و اقدامات بسیار با ارزش دکتر مقدم، پیگیری تأسیس انجمن مرتع‌داری ایران بوده است. ایشان در سال ۱۳۷۸ به‌عنوان یکی از اعضای هیئت‌مؤسس، انجمن مرتع‌داری ایران را تأسیس می‌کنند. پس از تأسیس، در سال‌های ۱۳۷۹ و ۱۳۸۴ به‌عنوان رئیس هیئت‌مدیره، انجمن مرتع‌داری ایران را هدایت می‌کنند که حاصل این اقدام برگزاری چند سمینار مرتع‌داری ملی در کشور بوده است. برخی از فعالیت‌های آموزشی و اداری ایشان در زمان تصدی کرسی استادی مرتع‌داری در دانشکده منابع طبیعی دانشگاه تهران عبارتند از: تدریس دروس مرتبط با مرتع و مرتع‌داری (مرتع‌داری ۱ و ۲،

کلیات مرتع‌داری، تیپولوژی مرتع، کلیات اصلاح و توسعه مراتع، آنالیز و ارزیابی مرتع، اکولوژی کمی و ... در مقاطع لیسانس، فوق لیسانس و دکتری در دانشکده منابع طبیعی دانشگاه تهران

- ▶ تدریس دروس مرتبط با مرتع از جمله اکولوژی مرتع و مرتع‌داری در آموزشگاه عالی جنگل و مرتع گرگان از سال ۱۳۴۵ تا اواخر دهه ۱۳۵۰
- ▶ ایجاد آزمایشگاه مرتع در سال ۱۳۵۶ در دانشکده منابع طبیعی دانشگاه تهران

- ▶ تدریس درس مرتع‌داری در دانشکده کشاورزی دانشگاه زنجان در سال ۱۳۵۸
- ▶ مدرس دانشگاه مامازن و رامین در سال ۱۳۵۳
- ▶ مدرس دانشگاه مازندران در سال ۱۳۶۱ و همکاری در اجرای عملیات کارآموزی دانشجویان دوره لیسانس
- ▶ راهنمایی تعداد زیادی پایان‌نامه دوره فوق لیسانس و رساله دکتری در رشته مرتع‌داری و آبخیزداری
- ▶ تهیه جزوات آموزشی مرتع‌داری و اصلاح مراتع ۱ و ۲ و مرتع‌کاری و آنالیز مراتع
- ▶ براساس ابلاغ رئیس دانشگاه تهران با حفظ سمت استادی از اول اردیبهشت ۱۳۵۳ به مدت یک سال سرپرست گروه احیای مناطق خشک و کوهستانی دانشکده منابع طبیعی دانشگاه تهران می‌شوند.
- ▶ از سیزدهم اردیبهشت ۱۳۵۴ با ابلاغ رئیس دانشکده منابع طبیعی دانشگاه تهران تمام مسئولیت‌های برنامه‌های آموزشی و پژوهشی رشته مدیریت حیات وحش زیر نظر گروه احیای مناطق خشک و کوهستانی به دکتر مقدم محول می‌شود.
- ▶ از تاریخ ۲۶ مهر ۱۳۵۴ طی حکمی با ابلاغ رئیس دانشکده به‌عضویت کمیته پذیرش دانشکده درمی‌آیند.
- ▶ اول اردیبهشت ۱۳۵۵ حکم مدیریت گروه احیای مناطق خشک و کوهستانی ایشان به مدت دو سال دیگر تمدید می‌شود.
- ▶ عضویت در کمیسیون آموزشی دانشکده براساس ابلاغ مورخه ۱۳۵۸/۲/۱۹ از سوی رئیس دانشکده منابع طبیعی دانشگاه تهران
- ▶ عضویت در شورای مدیریت مرکز تحقیقات مناطق کویری و بیابانی ایران از اول مرداد ۱۳۵۸
- ▶ عضویت در کارگروه جنگل و مرتع معاونت هماهنگی و امور برنامه و بودجه وزارت جهاد کشاورزی از سال ۱۳۶۳ با ابلاغ رسمی معاون وزیر
- ▶ عضو هیئت ممیزی دانشگاه تهران از سال ۱۳۵۹

- عضو کمیته انتصابات و ترفیعات دانشکده منابع طبیعی دانشگاه تهران از سال ۱۳۵۹
- عضو شورای اجرایی گروه احیای مناطق خشک و کوهستانی از سال ۱۳۵۷
- عضو بررسی‌کنندگان کتب دانشگاهی مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران از سال ۱۳۵۸
- عضو هیئت داوران مجله علمی کشاورزی دانشگاه جندی شاپور از سال ۱۳۵۸
- نماینده دانشکده منابع طبیعی در شورای مدیریت مرکز هماهنگی مطالعات محیط‌زیست دانشگاه تهران از سال ۱۳۵۸
- عضو کمیته برگزار کننده سمینار مسائل و مشکلات منابع طبیعی ایران، دانشکده منابع طبیعی دانشگاه تهران در سال ۱۳۵۸
- همکاری با استانداری یزد از سال ۱۳۵۹ تا ۱۳۶۱ در ارتباط با برنامه‌ریزی برای مسائل توسعه استان
- همکاری با ستاد انقلاب فرهنگی مرکز نشر دانشگاهی از سال ۱۳۵۹ تا ۱۳۶۰
- همکاری با ستاد انقلاب فرهنگی از سال ۱۳۶۲
- همکاری با جهاد دانشگاهی به‌طور متناوب
- همکاری با وزارت جهاد سازندگی
- همکاری با هیئت مرکزی تأمین و گزینش اساتید دانشگاه تهران
- همکاری با وزارت کشاورزی و عمران روستایی، قبل از سال ۱۳۵۷
- همکاری با سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور از سال ۱۳۵۰ تا زمان حیات
- همکاری با شورای عالی منابع طبیعی (شورای عالی جنگل) سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور
- همکاری با استانداری سمنان در رابطه با برنامه‌ریزی برای مسائل توسعه استان

- با ابلاغ رئیس دانشکده منابع طبیعی از تاریخ ۱۳۶۵/۱۱/۱۳ حفظ سمت به‌عنوان مسئول دوره کارشناسی ارشد رشته مرتع‌داری منصوب می‌شود.
- عضویت در شورای آموزش و پژوهش دانشکده منابع طبیعی دانشگاه تهران

فعالیت‌های علمی و پژوهشی

برخی از فعالیت‌های علمی و پژوهشی دکتر محمدرضا مقدم، به‌شرح زیر بوده است:

- در سال ۱۳۵۰ دولت فرانسه در زمینه‌های مختلف، ۱۰ بورس کارآموزی کوتاه‌مدت در رشته‌های مختلف (۱۹۷۲-۱۹۷۱) به ایران می‌دهد که از دانشکده جنگل‌داری دانشگاه تهران آقایان دکتر محمدرضا مقدم و دکتر دیانی برای این بورس معرفی می‌شوند.
- شرکت در دوازدهمین کنگره بین‌المللی مرتع‌داری از اول تا سی‌ام ژوئن ۱۹۷۴ (۱۱ خرداد تا ۱۰ تیر ۱۳۵۲) در مسکو
- با استفاده از بورس F.A.O برای مطالعه در زمینه مراتع و مذاکره با اساتید در دانشکده‌های منابع طبیعی یوتا و کلرادو آمریکا در تابستان سال ۱۳۵۴ به مدت ۳ ماه به آمریکا عزیمت می‌کنند.
- شرکت در مجمع سالانه جامعه مرتع‌داران در سال ۱۳۵۴ به مدت ۵ روز در ایالت نبراسکای آمریکا که در این مجمع مقاله‌ای را با عنوان «Kochia prostrata, a tremendous shrub for arid land» ارائه می‌کنند.
- اجرای طرح بررسی امکان جایگزینی دیم‌زارهای گندم و جو با نیاتات مرتعی و علوفه‌ای در منطقه طالقان در دهه ۱۳۵۰ (۱۳۵۵-۱۳۵۴)
- شرکت در کنفرانس سالانه مرتع‌داران در سال ۱۹۷۸ در سان‌آنتونیو ایالت تگزاس آمریکا با ارائه مقاله‌ای با عنوان «Minimizing Marginalization of National Land in Iran»

سمینار بین‌المللی مرتع در سال ۲۰۰۱

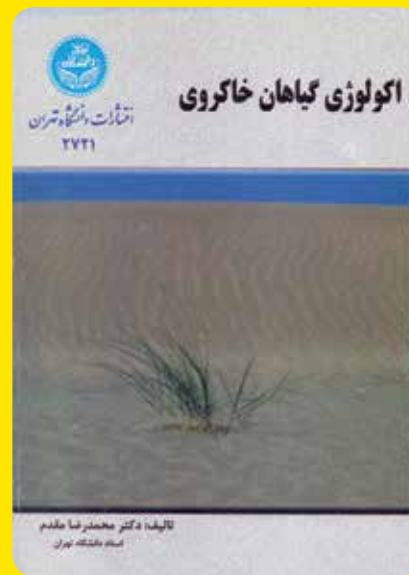
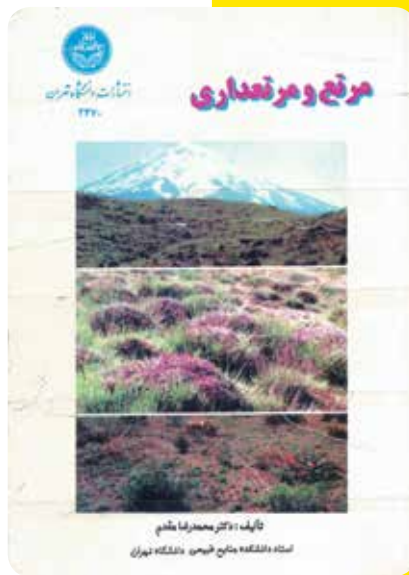
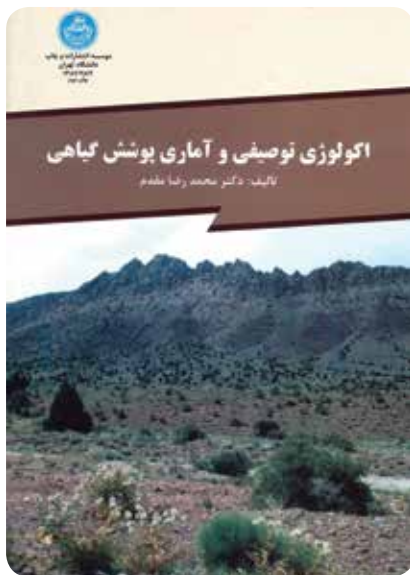
دومین سمینار ملی مرتع و مرتع‌داری (۱۳۸۰)

بازدید از نهال‌کاری در مراتع استان تهران

ایستگاه همد آبرسد، تابستان ۱۳۸۵

کتاب‌های تألیف شده توسط دکتر محمدرضا مقدم

پوشش» در سال ۱۳۷۹
 عضو هیئت تحریریه مجله جنگل و مرتع با ابلاغ رئیس سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور از تاریخ ۱۳۸۰/۱۲/۱۸
 دکتر مقدم سه عنوان کتاب را تألیف کردند که هر یک، از مهم‌ترین و علمی‌ترین کتب مرتبط با علم مرتعداری هستند. کتاب «مرتع و مرتعداری» در سال ۱۳۷۷ توسط مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران به چاپ رسید و به دلیل استقبال بسیار زیاد دانشجویان و دانش‌پژوهان، تجدید چاپ شد. این کتاب مجموعه‌ای کامل از مسائل مرتبط با علم مرتعداری است. کتاب دوم ایشان با عنوان «اکولوژی گیاهان خاکروی» در سال ۱۳۸۴ توسط انتشارات دانشگاه تهران چاپ شد. این کتاب ۷۰۰ صفحه‌ای حاوی مطالب مبسوطی در ارتباط با اکولوژی گیاهی و اکوسیستم‌های مرتعی است. کتاب سوم ایشان نیز با عنوان «اکولوژی توصیفی و آماری پوشش گیاهی» در سال ۱۳۸۷ در انتشارات دانشگاه تهران به چاپ رسید. این کتاب نیز مطالب مهمی را در ارتباط با روش‌های آماربرداری پوشش گیاهی و مسائل کمی اکولوژی مطرح می‌کند. با وفات دکتر محمدرضا مقدم در دی ماه سال ۱۳۹۴ (در سن ۷۵ سالگی)، جامعه متخصصان مرتعداری کشور از وجود استادی برجسته و صاحب سبک محروم ماند. تعداد زیادی از شاگردان و دانشجویان ایشان، اکنون از اساتید بنام دانشگاه‌های کشور، محققان مراکز تحقیقاتی و کارشناسان خبره سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور هستند و به جرات می‌توان ادعا کرد که نقش مرحوم دکتر مقدم در اعتلای دانش نوین مرتعداری و گسترش این علم در کشور بی‌ظنیر و منحصر به فرد بوده است. در پایان لازم می‌دانم از آقایان دکتر بهروز ملک‌پور، مهندس نگهدار اسکندری و مهندس موسوی اقدم که در ارائه عکس‌ها و مطالبی در خصوص زندگینامه زنده‌یاد دکتر محمدرضا مقدم یاری رساندند تشکر و قدردانی کنم. همچنین از سرکار خانم طالب‌پور، رئیس محترم امور اداری دانشکده منابع طبیعی دانشگاه تهران برای کمک به بررسی سوابق دکتر محمدرضا مقدم در این دانشکده، سپاسگزاری می‌کنم.

◀ مجری طرح مطالعاتی «تعیین اولویت‌های بهره‌برداری از منابع طبیعی در رابطه با برنامه‌های توسعه استان یزد» با ابلاغ رئیس دانشگاه تهران در سال ۱۳۵۸
 ▶ مجری طرح مطالعاتی «تعیین اولویت‌های بهره‌برداری از منابع طبیعی در رابطه با عمران استان سمنان» در سال ۱۳۶۰
 ▶ عزیمت به کشور ترکیه برای بازدید از اقدامات انجام شده به منظور اصلاح مراتع، آبخیزداری و جنگل‌کاری در تابستان سال ۱۳۶۰
 ▶ شرکت در سمینار بررسی علل تخریب مراتع و ارائه راه‌حل‌های جلوگیری از آن و تعیین روش‌های اجرایی حفظ، احیا و اصلاح مراتع در دانشگاه استانبول در سال ۱۳۶۳
 ▶ اجرای طرح‌های مطالعاتی و پژوهشی از قبیل تهیه طرح مرتع و آبخیز شهرستانک، ۱۳۵۰-۱۳۴۹، تهیه طرح مرتع و آبخیز منطقه شمال قزوین، ۱۳۵۶-۱۳۵۵، تهیه طرح مرتع و آبخیز شهرستان طالقان (میانی)، ۱۳۵۹-۱۳۵۸، تهیه طرح مرتع و آبخیز خوش بیلاق شاهرود، ۱۳۶۳-۱۳۶۲ و تهیه طرح مرتع و آبخیز سوهان طالقان، ۱۳۶۳
 ▶ اجرای طرح تحقیقاتی جایگزینی دیم‌زارهای کم‌بازده با یونجه در مناطق مناسب کشور در سال ۱۳۵۷. این طرح برای اولین بار در طالقان در سطحی به وسعت ۷۰ هکتار توسط ایشان انجام شده و مبنای اجرای عملیات وسیع در سراسر کشور قرار گرفت.
 ▶ سفر به کشور آلمان براساس دعوت دانشگاه کاسل در سال ۱۳۶۴ و موافقت دانشکده با حضور ایشان به مدت ۸ هفته از ۱۷ تیر ۶۴ برای مطالعه و بررسی مشترک نمونه‌های کنوپودیاسه‌های ایران موجود در دانشگاه مذکور و تبادل نظر در مورد مسائل مربوط به پایان‌نامه‌های فارغ‌التحصیلان آن مؤسسه
 ▶ همکاری در طرح «دامداری و مسائل آن در منطقه قشلاقی استان سمنان»
 ▶ شرکت در چهارمین کنگره بین‌المللی اکولوژی در دانشگاه نیویورک آمریکا در سال ۱۳۶۴
 ▶ مجری طرح پژوهشی «بررسی تأثیر فاصله از آبشخور روی وضعیت و خصوصیات پوشش گیاهی مرتع از ترکیب تراکم تولید